

OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARINI ISHLAB CHIQARISH VA INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH IJTIMOY-IQTISODIY MOHIYATI

Oriental universiteti, "Iqtisodiyot va turizm" kafedrası o'qituvchisi

Abdulxamidova Nodira Abdurashitovna

Ilmiy rahbar: "Iqtisodiyot va turizm" kafedrası, i.f.d prof.akademik

Saidaxror Gulyamov Saidaxmedovich

Annotatsiya: *Oziq-ovqat ta'minoti zanjirining xavfsizligi aholi salomatligi va iste'molchilar ishonchi uchun eng muhim hisoblanadi. Ko'pincha sog'liqni saqlash muammolari soyasida yashiringan noto'g'ri ovqatlanish mamlakat iqtisodiyotiga chuqur, ammo ko'rinmas ta'sir ko'rsatadi. Sog'likka bevosita ta'sir qilishdan tashqari, to'yib ovqatlanmaslikning to'liqlik ta'siri iqtisodiy rivojlanishning turli jabhalarida tarqaladi va ko'pincha e'tibordan chetda qoladi. Ushbu maqolada turli xil sun'iy ozuqa mahsulotlar bilan oziqlanish, uning mehnat unumdorligi, sog'liqni saqlash xarajatlari va inson kapitali rivojlanishidagi unchalik ko'rinmas oqibatlar ta'sir qilishdan tashqari, sog'lom ovqatlanmaslikning to'liqlik ta'siri iqtisodiy rivojlanishning turli jabhalarida tarqalishi o'rtasidagi bog'liqliklarning murakkab tarmog'i ko'rib chiqilgan va Yangi O'zbekistonda aqliy inson kapitali va aqliy mehnat unumdorligini tahlil qilish taklif qilingan.*

ВЛИЯНИЕ НЕЗДОРОВОГО ПИТАНИЯ (СКРЫТОГО ГОЛОДА) НА ПСИХИЧЕСКИЙ КАПИТАЛ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация: *Недоедание, которое часто скрывается в тени проблем со здоровьем, оказывает глубокое, но невидимое влияние на экономику страны. Помимо прямого воздействия на здоровье, волновые эффекты недоедания распространяются на различные аспекты экономического развития и часто упускаются из виду. В данной статье рассматривается сложная сеть взаимосвязей между распространением волнового воздействия нездорового питания на различные аспекты экономического развития, в дополнение к влиянию различных искусственных продуктов питания на его производительность, затраты на здравоохранение и менее заметные последствия для развития человеческого капитала, и предлагается анализ умственного человеческого капитала и умственной производительности труда в новом Узбекистане.*

THE EFFECT OF NOT EATING HEALTHY (HIDDEN HUNGER) ON HUMAN MENTAL CAPITAL

Annotation: *Improper nutrition, which is often hidden in the shadow of health problems, has a deep, but invisible effect on the country's economy. In addition to having a*

direct impact on health, the undulating effects of malnutrition spread in various aspects of economic development and are often overlooked. In addition to affecting nutrition with various artificial feed products, its labor productivity, health costs and less visible consequences in the development of human capital, this article examined a complex network of links between the undulating effects of healthy nutrition spread in different aspects of economic development, and proposed to analyze mental human capital and mental labor productivity in New Uzbekistan.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va inson kapitalini rivojlantirish ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati

Inson hayoti uchun eng zarur bo'lgan narsalardan biri oziq-ovqatdir. Oziq-ovqat tananing energiya bilan ta'minlanishi, o'sish va rivojlanishi, immunitet tizimining mustahkamlanishi va umumiy sog'liqni saqlash uchun zarurdir. Shu sababli, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish har qanday jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega.

2024-yil 16-fevral PF-36 sonli Prezident farmonida "...oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash – oziq-ovqat tanqisligini oldini olishga qaratilgan iqtisodiy, tashkiliy, huquqiy va boshqa chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish, aholini ijtimoiy ahamiyatga ega asosiy turdagi oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini, sifat va xavfsizlik ko'rsatkichlari me'yorlariga muvofiqligini, shuningdek, — mamlakat aholisini yetarli hajmda xavfsiz, sifatli va arzon qishloq xo'jaligi mahsulotlari hamda hozirgi va istiqboldagi iste'mol ehtiyojlari va ratsion me'yorlari darajasida oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, shuningdek, aholi o'rtasida sog'lom ovqatlanishni targ'ib qilishdan iborat." — kabi bir qator dolzarb chora tadbir va ustivor vazifalar farmonida belgilangan.

Nosog'lom ovqatlanish va to'yib ovqatlanmaslik oqibatlarining global iqtisodiyotga salbiy ta'siri yiliga 3,5 trln AQSh dollarini yoki aholi jon boshiga 500 AQSh dollarini tashkil etadi.³

Minimal iste'mol savatchasi har bir inson uchun alohida bo'lib, yetishmagan mikroelement, aminokislotalar va vitaminlarni to'ldirishi kerak. Shu munosabat bilan Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev: "...iste'mol savati tushunchasini qonunchilikda jamlash mexanizmlarini yaratish va uni ilg'or xorijiy tajriba asosida hayotga tatbiq etishni ta'minlash, aholining munosib daromad olishi uchun zarur bo'lgan daromadlarni aniqlash zarur".⁴ deb ta'kidlab o'tdilar.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish nafaqat insonlarning oziq-ovqat ehtiyojlarini qondirishga, balki iqtisodiy rivojlanishga ham hissa qo'shadi. Oziq-ovqat sanoati ko'plab ish o'rinlarini yaratadi, qishloq xo'jaligini rivojlantiradi va mamlakatning eksport salohiyatini oshiradi.

³ 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son

⁴ www.lex.uz. 2018 й Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

Biroq, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish faqatgina iqtisodiy jihatdan muhim emas, balki inson kapitalini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Oziq-ovqatning sifati va miqdori insonlarning sog'lig'i, ta'lim olish qobiliyati va ish samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi.

Iste'mol savati optimallashtirilgan ishchi kuchiga ega bo'lgan davlatlar texnologik taraqqiyotga moslashish, tadqiqot va ishlanmalarga hissa qo'shish va jahon bozorida samarali raqobatlashish uchun qulayroq sharoitga ega. Oziq-ovqat xavfsizligi, sog'lom ovqatlannaslik agar hal qilinmasa, mamlakatning zamonaviy iqtisodiyotning rivojlanayotgan talablari bilan hamnafas bo'lish qobiliyatiga putur yetkazadi. Iqtisodchi olimlar ishida ushbu tushunchaning boshqa iqtisodiy kategoriyalar bilan uzviy bog'liqlikda ko'rib chiqqanligini ham uchratish mumkin. Masalan, taniqli iqtisodchi olim, akademik S.S.G'ulomov aholini iste'mol savatiga kiruvchi tovarlar bilan ta'minlanganlik darajasiga alohida e'tibor qaratib, bu holatni mamlakatda innovatsiyalar rolini rivojlantirish orqali ta'minlash mumkin degan xulosani beradi.⁵

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va inson kapitalini rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlik quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

Sog'liqni saqlash: To'g'ri va yetarli oziqlanish insonlarning sog'lig'ini mustahkamlaydi, kasalliklar xavfini kamaytiradi va umr ko'rish davomiyligini oshiradi. Oziq-ovqatda muhim ozuqa moddalari, vitaminlar va minerallar yetishmasligi immunitet tizimining zaiflashishiga, surunkali kasalliklarga va ish unumdorligining pasayishiga olib kelishi mumkin.

Ta'lim: Sog'lom va to'g'ri ovqatlanish bolalarning o'sish va rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Oziq-ovqatda ozuqa moddalari yetishmasligi bolalarning aqliy va jismoniy rivojlanishini sekinlashtirishi mumkin, bu esa ta'lim olish qobiliyatiga salbiy ta'sir qiladi.

Ish samaradorligi: Yetarli va sifatli oziq-ovqat insonlarning ish samaradorligini oshiradi, chunki ularning energiya darajasi yuqori bo'ladi va ular charchoqni kamroq his qiladilar. Oziq-ovqatda ozuqa moddalari yetishmasligi ish unumdorligini pasaytiradi, xatolar sonini ko'paytiradi va ishchilarning ishdan chiqish xavfini oshiradi.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va inson kapitalini rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlash uchun quyidagi choralarni ko'rish mumkin:

Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash: Har bir insonning yetarli va sifatli oziq-ovqatga kirish imkoniyatiga ega bo'lishi uchun oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash muhimdir. Buning uchun qishloq xo'jaligini rivojlantirish, oziq-ovqat ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va oziq-ovqat mahsulotlarini taqsimlash tizimini takomillashtirish kerak.

⁵ 2014й., 15-апрель С.С.Фуломов, Д.С.Алматова “Минтақалар озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда инновацияларнинг роли.” // Ўзбекистон Республикаси агросаноат мажмуаси тармоқларида инновацион бошқарув фаолиятини модернизациялаш ва ривожлантириш муаммолари мавзусидаги республика илмий-амалий анжуман материаллари (1-қисм).Т.: ТДАУ.-..

Oziq-ovqat sifati va xavfsizligi nazoratini kuchaytirish: Oziq-ovqat mahsulotlarining sifati va xavfsizligini nazorat qilish insonlarning sog'lig'ini himoya qilish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun juda muhimdir. Buning uchun oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishda sanitariya-gigiyena qoidalariga qat'iy rioya qilish, oziq-ovqat mahsulotlarini tekshirish va nazorat qilishni kuchaytirish kerak.

Oziq-ovqat haqida bilimlarni oshirish: Oziq-ovqat haqida bilimlarni oshirish insonlarning sog'lom ovqatlanish odatlarini shakllantirishga yordam beradi. Buning uchun oziq-ovqat haqida ma'lumot beruvchi kampaniyalarni o'tkazish, sog'lom ovqatlanish bo'yicha darslarni tashkil etish va oziq-ovqat mahsulotlari yorliqlarini o'qishni o'rgatish kerak.

Qishloq xo'jaligini rivojlantirish: Qishloq xo'jaligini rivojlantirish oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishni oshirishga va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga yordam beradi. Buning uchun qishloq xo'jaligi sohasiga investitsiyalarni jalb qilish, qishloq xo'jaligi texnologiyalarini takomillashtirish va fermerlarga qo'llab-quvvatlash ko'rsatish kerak.

Inson kapitalini rivojlantirishga investitsiya qilish: Inson kapitalini rivojlantirishga investitsiya qilish, ya'ni ta'lim va sog'liqni saqlashga sarmoya kiritish oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va inson kapitalini rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlashga yordam ko'rsatish kerak.

Yuqorida keltirilgan fikrlarga qo'shimcha ravishda, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va inson kapitalini rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlikni yanada chuqurroq tahlil qilish mumkin.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda texnologiya va innovatsiyalar roli:

Zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalar oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishni samaraliroq va barqarorroq qilish imkoniyatini beradi. Masalan, genetik jihatdan o'zgartirilgan ekinlar hosildorlikni oshirishga va zararkunandalarga chidamliligini kuchaytirishga yordam beradi. Suv resurslarini samarali boshqarish texnologiyalari suvni tejashga va qurg'oqchilikka chidamli ekinlarni etishtirishga imkon beradi.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda ekologik barqarorlik:

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda ekologik barqarorlikni ta'minlash ham muhimdir. Ekologik toza usullarni qo'llash, suvni tejash, tuproq unumdorligini saqlash va chiqindilarni qayta ishlash insonlarning sog'lig'i va atrof-muhitni muhofaza qilishga yordam beradi.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda ijtimoiy mas'uliyat:

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda ijtimoiy mas'uliyatni hisobga olish ham muhimdir. Ishchilarning huquqlarini himoya qilish, mehnat sharoitlarini yaxshilash, ish haqini oshirish va ishchilarning sog'lig'ini saqlashga e'tibor berish kerak.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va inson kapitalini rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlash uchun quyidagi qo'shimcha choralarni ko'rish mumkin:

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda gender tengligini ta'minlash: Ayollar qishloq xo'jaligida muhim rol o'ynaydi, ammo ular ko'pincha o'z huquqlaridan mahrum bo'ladilar. Gender tengligini ta'minlash, ayollarga qishloq xo'jaligi sohasida o'zlarining salohiyatini to'liq namoyon etish imkoniyatini berishga yordam beradi.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda yoshlarni jalb qilish: Yoshlarni qishloq xo'jaligi sohasiga jalb qilish, ularga zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalarni o'rgatish va qishloq xo'jaligini rivojlantirishda faol ishtirok etish imkoniyatini yaratish muhimdir.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda xalqaro hamkorlik: Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va inson kapitalini rivojlantirish uchun xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Xalqaro tashkilotlar va davlatlar o'rtasidagi hamkorlik oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnologiyalarni almashish va qishloq xo'jaligini rivojlantirishga yordam beradi.

XULOSA:

Ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosibliklarni bartaraf etishdan tortib, texnologik taraqqiyotdan foydalanish va madaniy ta'sirlarni tushunishgacha, aholi salomatligini saqlash va global oziq-ovqat ta'minoti zanjiri xavfsizligini ta'minlash uchun yaxlit yondashuv muhim ahamiyatga ega. Hamkorlik va innovatsiyalar orqali biz yashirin narsalarni ochib, hamma uchun oziq-ovqat xavfsizligini oshirishimiz mumkin. Xozirgi dunyo sog'lom ovqatlanish ilm nazariyasini o'zgarishlarga juda muhtoj. Agar biz aksariyat xalq o'z ongimizga o'rnashib olgan sog'lom ovqatlanmaslikni o'zgartira olmasak, oziq ovqat xavfsizligini ta'minlashda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklarni bartaraf qila olmasak, turli xil sun'iy rang va ta'm berilgan ozuqalardan voz kecha olmasak, isrofgarchilikni har qanday turini oldini ola olmaslik bu reallikni (mavjud voqelikni o'zgartira olmaslik deganidir), unda biz nafaqat o'zimizni, balki butun planetamizni (kurrai zaminimizni) halok qilganimizni bildiradi. Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va inson kapitalini rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlik murakkab va ko'p qirrali masalani o'z ichiga oladi. Ushbu bog'liqlikni mustahkamlash uchun texnologiyalar va innovatsiyalardan foydalanish, ekologik barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy mas'uliyatni hisobga olish, gender tengligini ta'minlash, yoshlarni jalb qilish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish muhimdir. Ushbu choralarni amalga oshirish orqali biz oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, insonlarning sog'lig'ini yaxshilash va turmush darajasini oshirishga erishamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI;

1. 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son Farmoni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni
2. O‘zbekiston Respublikasining oziq-ovqat xavfsizligi va sog‘lom oziqlanishni ta‘minlashning 2030-yilgacha mo‘ljallangan strategiyasi
3. 2018-yil 21-sentabr 2019-202-yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni Toshkent shahri,
4. 26.01.2023-yildagi PQ-22-son. Oziq-ovqat texnologiyasi va muhandisligi xalqaro institutini tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori,
5. 2023-y. 8-sentyabr O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh Mirziyoevning Samarqand oziq-ovqat xavfsizligiga bag‘ishlangan xalqaro konferensiyaga yo‘llagan murojotnomasi

6. 2022-yil № 3-4 S.S.G‘ulomov, D.S.Almatova “Mintaqalar oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda innovatsiyalarning roli.” // O‘zbekiston Respublikasi agrosanoat majmuasi tarmoqlorida innovatsion boshqaruv faoliyatini modernizatsiyalash va rivojlantirish lari mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari (1-qism).T.: TDAU.- 2014y 15-aprel.
7. 2020-yil 03.09.Aqlli ta‘lim va aqlli tibbiyot” O‘zR FA akademigi Saidaxror G‘ulomov takliflari “Shifo-info” № 26 (801)
8. 2022-yil 18-noyabr, “Iste‘mol savatchasi”uni optimallashtirish iqtisodiy va tibbiy omillar bog‘liq. Abdug‘aniev Otabek Allajonovich Xalq so‘zi 1 248 (8310) www.xs.uz
9. B.V.Korneychuk. Оптимизация продуктовой корзины: взаимосвяз экономических и медицинских факторов // Санкт-Петербургский филиал Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики» 2017g. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29453182>